

Іншомовна комунікативна компетентність: поняттєвого-категорійний дискурс

*Наталія Муқан¹, Тетяна Горохівська², Олександр Ієвлев³,
Наталія Чубінська⁴, Василь Кобрин⁵*

Опубліковано	Секція	УДК
27.01.2023	Освіта/Педагогіка	378.14

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10212646>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена висвітленню актуальної проблеми наукового аналізу поняття «іншомовна комунікативна компетентність». Метою статті є дослідження трактування поняття «іншомовна комунікативна компетентність» крізь призму науково-педагогічних, філософських, психологічних, лінгвістичних досліджень. З'ясовано, що поняття «комунікація» позначає процес передачі інформації, метод порозуміння, засіб впливу, процес об'єднання людей, акт взаємодії, процес обміну значеннями, складову суспільних процесів. Розглянуто мовну комунікацію в гносеологічному, онтологічному, прагматичному контекстах. Охарактеризовано складові іншомовної комунікативної компетентності (граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, стратегічну). Представлено модель формування навичок іншомовної комунікації майбутніх фахівців, що поєднує лінгвістичну, комунікативну та соціально-професійну компетентності: лінгвістична компетентність – як сукупність знань, умінь, навичок, пов'язаних з використанням іноземної мови як засобу для здійснення іншомовної комунікації, (граматична, лексична, фонетична компетентність); комунікативна компетентність – здатність ефективно й адекватно взаємодіяти з іншими учасниками комунікації за допомогою вербальних і невербальних засобів (стратегічна, дискурсивна, когнітивна компетентність); соціально-професійна компетентність – як інтегральна якість особистості майбутнього фахівця (соціальна, міжкультурна, професійна компетентність). Зроблено висновок, що іншомовна комунікативна компетентність – це інтегральна якісна характеристика особистості, яка володіє системою знань, умінь, навичок, ставлень, ціннісних орієнтирів тощо, які необхідні для успішної, комунікативної взаємодії, адекватної місцю, часу й меті спілкування в умовах іншомовної комунікації для здійснення різних видів діяльності,

¹ Наталія Муқан, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4396-3408>.

² Тетяна Горохівська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4803-2453>.

³ Олександр Ієвлев, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1567-4131>.

⁴ Наталія Чубінська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4803-2453>.

⁵ Василь Кобрин, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID <https://orcid.org/0009-0000-6917-2810>

пов'язаних з побутом, навчанням, проведенням наукових досліджень і виконанням професійних завдань та обов'язків.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, лінгвістична компетентність, соціально-професійна компетентність фахівця.

Foreign language communicative competence: conceptual-categorical discourse

Annotation. The article is devoted to highlighting the current problem of scientific analysis of the "foreign language communicative competence" concept. The purpose of the article is to study the interpretation of the concept of "foreign communicative competence" through the prism of scientific-pedagogical, philosophical, psychological, linguistic research. It was found that the term "communication" means the process of information transfer, a method of understanding, a means of influence, a process of uniting people, an act of interaction, a process of exchanging values, a component of social processes. Linguistic communication in epistemological, ontological, and pragmatic contexts is considered. The components of foreign language communicative competence (grammatical, sociolinguistic, discursive, strategic) are characterized. A model of the formation of foreign language communicative competence of future specialists is presented, which combines linguistic, communicative and socio-professional competence: linguistic competence is a set of knowledge, abilities, skills related to the use of a foreign language as a means of foreign language communication (grammatical, lexical, phonetic competence); communicative competence is considered as an ability to effectively and adequately interact with other participants of communication using verbal and non-verbal means (strategic, discursive, cognitive competence); socio-professional competence is determined as an integral quality of the future specialist's personality (social, intercultural, professional competence). It was concluded that foreign language communicative competence is an integral qualitative characteristic of an individual who possesses a system of knowledge, abilities, skills, attitudes, value orientations, etc., which are necessary for successful, communicative interaction, adequate to the place, time and purpose of communication in the conditions of foreign language communication for the implementation of various types of activities related to everyday life, learning, conducting scientific research and performing professional tasks and duties.

Keywords: competence, communicative competence, foreign language communicative competence, linguistic competence, socio-professional competence of a specialist.

Вступ

У сучасному світі ми є свідками докорінних змін в усіх сферах суспільного життя. Науково-педагогічна проблема формування навичок іншомовної комунікації майбутніх фахівців є складною й актуальною. Її актуальність зумовлена глобалізаційними процесами у сучасному суспільстві, інтеграцією світової економіки, поглибленням міжнародних відносин, розширенням партнерства та пришвидшенням процесів обміну інформацією завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні глобалізаційні процеси у міжнародній економіці та бізнесі привели до того, що здатність до ефективної іншомовної комунікації стає надзвичайно важливою умовою для розвитку успішної кар'єри і професійного зростання фахівців різних спеціальностей і професій. А швидкий та невпинний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій пришвидшує комунікативні процеси як на рівні міжособистісної взаємодії, так і між організаціями, закладами освіти, державами тощо. За таких умов змінюються вимоги до рівня володіння іноземними мовами, а формування навичок іншомовної комунікації

стає обов'язковим компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей народного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності досліджують науковці з різних країн світу. Зокрема, іншомовна комунікативна компетентність вивчається з перспективи філософії [19], педагогіки [1; 2; 8; 13; 16; 25; 26], лінгвістики [4; 5; 7; 9; 10; 12; 14; 15; 18], психології [11; 21] тощо.

Формулювання мети статті. Метою нашої статті є дослідження трактування поняття «іншомовна комунікативна компетентність» крізь призму науково-педагогічних, філософських, психологічних, лінгвістичних досліджень.

Результати

Дослідження проблеми формування навичок іншомовної комунікації у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця, передусім, потребує уточнення самого поняття «комунікація», оскільки цей термін вважається складним і багатограним. Відомо, що він походить від латинського слова «communico» й означає «повідомлення», «зв'язок», «спілкування» [10]. Варто звернути увагу на те, що комунікація як наукове поняття характеризується полісемічністю, тому що є категорією, якою оперує низка наукових галузей знань: філософія, психологія, лінгвістика, теорія інформації, соціологія, кібернетика, економіка тощо. З огляду на це, закономірним є той факт, що в науковій літературі налічується близько ста визначень поняття «комунікація».

Детально вивчаючи проблему полісемічної природи терміну «комунікація», Ю. Косенко [12] звертає увагу на домінування у наукових джерелах семи найбільш поширених його визначень, які, на думку цього науковця, не суперечать, а радше доповнюють одне одного, зокрема:

- 1) комунікація – це *передача інформації*, повідомлень, переконань, ідей, емоцій тощо;
- 2) комунікація – це *метод порозуміння* між людьми як соціальними істотами;
- 3) комунікація – це *засіб впливу* на співрозмовника за допомогою мови, знаків чи символів;
- 4) комунікація – це *об'єднання людей* на основі спільної мови чи використання ними спільної системи знаків;
- 5) комунікація – це *акт взаємодії* між людьми;
- 6) комунікація – це *обмін значеннями* між людьми зі спільними переконаннями, прагненнями і поглядами;
- 7) комунікація – це *складова процесів*, що відбуваються у суспільстві, яка виконує низку важливих функцій, у тому числі відображає суспільні норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі між комунікантами як членами суспільства, координує зусилля для досягнення спільної мети та завдань [28] тощо.

Подальший аналіз визначень поняття «комунікація» у науковій літературі демонструє здебільшого їхню семантичну спорідненість з акцентом на тій чи іншій важливій ознаці чи функції комунікації як складного багатогранного соціокультурного явища. Так, комунікацію розглядають як процес двостороннього обміну інформацією та ідеями, що веде до взаємного порозуміння між комунікантами [6]. У психології наголошують на тому, що комунікація як передача інформації та повідомлень передбачає свідомий, адресний та доцільний вплив на переконання, погляди та цінності співрозмовника, що будується на раціональній основі [11]. Водночас В. Бондаренко [2] звертає увагу на те, що комунікація – це не просто обмін інформацією між адресатом й адресантом, а набагато глибший процес, у якому завдяки засобам вербального і

невербального спілкування учасники комунікації формують не лише соціальну реальність, а проявляють свою особистісну індивідуальність, власне неповторне «я».

Своєю чергою, український філософ В. Петрушенко зазначає: «У сучасній західній філософії поняття комунікації набуло значення важливої категорії, оскільки комунікація розглядається як невід'ємна складова людського способу буття: це і спілкування, і обмін емоціями та психологічними переживаннями, це і забезпечення обміну діяльністю, інформацією, енергією, врешті-решт, – це істотна складова інформаційного суспільства, економічних та виробничих процесів у сучасному суспільстві» [19, 87]. Проте для східноєвропейської (переважно слов'янської) філософії комунікація постає явищем технізованим, знеособленим, позбавленим присутності живої людини, тому тут переважають поняття діалогу та спілкування [19].

На нашу думку, в такому різноманітті трактувань варто виокремити два узагальнені підходи до тлумачення комунікації як наукового поняття: механістичний та діяльнісно-інтерактивний. У межах механістичного підходу комунікацію детермінують як односторонній процес передачі закодованої інформації від адресанта до адресата. Завдання цього процесу – отримати й декодувати передану інформацію. Очевидно, що для механістичного підходу характерним є «знеособлення» процесу комунікації та акцентування уваги на основній меті комунікації – передачі інформації за допомогою системи кодів та знаків. Своєю чергою, згідно з діяльнісно-інтерактивним підходом, комунікація – це спільна діяльність адресанта й адресата, спрямована на вироблення спільних поглядів на світ, явища та процеси, що відбуваються у ньому, на речі та дії з ними тощо.

Таким чином, у своєму широкому розумінні комунікація передбачає конструктивну людську взаємодію у суспільстві. Це й не дивно, оскільки спілкування – це не просто природна здатність людини як соціальної істоти. Це також і спосіб її існування у світі, адже близько 70% свого часу вона витрачає на інтеракцію з іншими людьми, опосередковану спілкуванням [9]. З огляду на вище зазначене, комунікація може бути міжособистісною (коли взаємодіють дві та більше осіб) або автокомунікацією (коли людина веде внутрішній діалог сама з собою). Окрім того, комунікація налагоджується і відбувається між різними соціальними групами, націями й етносами. Тому необхідною та неодмінною умовою ефективності й результативності будь-якого комунікативного процесу є порозуміння і толерантне ставлення між його учасниками.

Вважаємо, що у контексті нашого дослідження та з врахуванням гуманістичної філософії найбільш повну характеристику поняттю «комунікація» дає Ю. Косенко: «комунікація – це «зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес встановлення і підтримання контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації» [12, 24]. Цей науковець також зазначає, що комунікація проходить у вигляді пов'язаних між собою актів, які носять інтелектуальний, мисленнєвий, емоційний і вольових характер та виражаються за допомогою мови, а також засобів паралінгвістичного, психологічного і фізіологічного впливу. Процес комунікації неодмінно пов'язаний зі збором інформації, її сприйманням, розумінням, аналізом, опрацюванням, переосмисленням, висловленням, а при необхідності – подальшим поширенням. Комунікація як процес використовує різний інструментарій: системи знаків (усне мовлення, письмо, міміка, тон, жести тощо), засоби комунікації (радіо, преса, телебачення, інтернет) і засоби зв'язку (телефон, транспорт тощо). Тому результат комунікативного акту може виражатись у певній інтелектуальній, мисленнєвій, емоційній та вольовій поведінці співрозмовника, в наслідках його дій, прийнятих рішеннях, які задовольняють інтереси членів соціальної групи чи суспільства загалом [12].

Отже, природа людської комунікації є складною, багатогранною і характеризується такими основними ознаками:

- комунікація є формою соціальної інтеракції, тому оволодіння нею та навички її використання формуються під час взаємодії між людьми;
- комунікація, як правило, передбачає високий ступінь непередбачуваності та гнучкості щодо форми вираження і повідомлення;
- комунікація відбувається у мовному та соціокультурному контекстах, що часто створює обмеження щодо належного використання мовних засобів та водночас дає підказки щодо коректного тлумачення висловлювань;
- комунікація є цілеспрямованим процесом: вона завжди має певну мету (наприклад, встановити соціальні зв'язки, переконати, спонукати до дії, дати пораду тощо);
- комунікація (вербальна) передбачає використання автентичної мови;
- успішність чи неуспішність комунікативного акту оцінюється ступенем досягнення комунікативної мети [29].

Наявність різноманітних підходів до тлумачення комунікації як наукового поняття спонукає науковців до виокремлення її основних видів. Зокрема розрізняють міжособистісну, масову, вербальну, невербальну, мовну (письмову й усну), паралінгвістичну (жести, міміка); речово-знакову (продукти виробництва, образотворчого мистецтва), формальну, неформальну комунікацію тощо [9]. Водночас слід звернути увагу, що в основному ключовим засобом комунікації, безумовно, є вербальна (словесна) мова, яка і забезпечує найефективніший у суспільстві обмін інформацією, знаннями, почуттями, емоціями, переживаннями, діяльністю тощо. Таким чином, варто узагальнити значення поняття «мовна комунікація». У нашому дослідженні ми поділяємо думку тих науковців [4], які вважають мовну та вербальну комунікацію синонімічними поняттями.

Аналіз наукових джерел, присвячених дослідженню проблеми мовної комунікації, свідчить, що цей вид комунікації є складним процесом, який охоплює різноманітні аспекти людської мовленнєвої діяльності. Це й не дивно, оскільки мова виступає ключовим інструментом спілкування. Мовна комунікація – це продукування, обмін і тлумачення інформації учасниками комунікації за допомогою мови та позамовних кодів, що покликані впливати на поведінку чи свідомість співрозмовника задля виконання спільної діяльності. О. Яценкова вважає, що, з одного боку, мовна комунікація – це цілеспрямований процес обміну інформацією, завдяки використанню знаків природної мови [23]. З іншого боку, вона детермінує мовну комунікацію як спілкування за допомогою невербальних засобів.

На думку Г. Онуфрієнко, мовна комунікація – це важлива, невід'ємна, специфічна сфера культури, яка окреслена національними рамками і «забезпечує існування пам'яті» [18]. Відтак її основна мета – накопичувати, зберігати та передавати інформацію як в межах однієї генерації, так і між різними поколіннями. І. Гольтер стверджує, що мовна комунікація є «цілеспрямованою лінгвопсихоментальною діяльністю адресанта й адресата у процесі інформаційної передачі, обміну інформацією та впливу на співрозмовника (адресата) за допомогою коду природної мови» [4, 11-12].

З поданих вище тлумачень мовної комунікації очевидно, що це наукове поняття можна вивчати у контексті різних підходів. Найчастіше мовна комунікація є предметом наукових досліджень з *лінгвістики*, які спрямовані на вивчення мовних структур і закономірностей, що використовуються у процесі спілкування. В межах лінгвістичного підходу науковців цікавлять синтаксис, семантика, фонетика й інші аспекти дослідження мови, які впливають на розуміння інформації та повідомлень, переданих вербально. Крім того, сьогодні активно звертаються до комунікативної лінгвістики, яка «досліджує загальні закони спілкування людей за допомогою природної мови,

організацію засобів мовного коду та інших семіотичних (знакових) систем у процесах комунікативної взаємодії особистостей» [8, 3].

Своєю чергою, психологи фокусують увагу на дослідженні психологічних аспектів мовної комунікації, вивчаючи механізми сприйняття, розуміння і генерації мови. В полі їхнього інтересу – психологічні процеси, які відбуваються у людському мозку під час комунікації, а також роль мови в мисленні, сприйнятті оточення та створення мовної картини світу. Нерідко мовну комунікацію розглядають також як соціокультурне явище, у якому мова відіграє важливу роль у формуванні культурної ідентичності, створенні соціальних зв'язків, норм і стереотипів. І, нарешті, вивчення когнітивних аспектів мовної комунікації допомагає зрозуміти, як мова використовується для створення і передачі інформації, знань, повідомлень, почуттів, емоцій, поведінки тощо.

Водночас у контексті нашого дослідження важливо звернути увагу на три такі основні аспекти мовної комунікації, як гносеологічний, онтологічний та прагматичний. Мовна комунікація є невід'ємною умовою пізнання, тому з точки зору *гносеологічного підходу* вона передбачає обмін інформацією між учасниками комунікації. В *онтологічному аспекті*, мовна комунікація передбачає мисленнєву та мовленнєву діяльність, що є рушійною і керуючою силою комунікативного процесу. З *прагматичної точки зору*, мовна комунікація – це процес реалізації осмислених чи інтуїтивних комунікативних намірів адресанта, які знаходять своє відображення у внутрішній програмі мовлення та визначають спосіб її втілення у спільній діяльності [5; 17].

Мовна комунікація може здійснюватися рідною або іноземною мовою. У другому випадку маємо справу з іншомовною комунікацією. Беручи до уваги усе вище зазначене про поняття комунікації загалом та мовної комунікації зокрема, іншомовну комунікацію варто тлумачити як:

1. *процес передачі інформації*, повідомлень, емоцій, почуттів тощо від адресанта до адресата засобами іноземної мови. В цьому визначенні акцент зроблено на передачі інформації між учасниками іншомовної комунікації.
2. *взаємодію між двома або більше особами*, які спілкуються іноземною мовою (спілкування може відбуватись між носієм і неносієм іноземної мови або між особами, що не є носіями іноземної мови). Результатом такої взаємодії є обмін думками, ідеями, почуттями та інформацією. У даному підході іншомовна комунікація розглядається як двосторонній процес, в якому кожна сторона впливає на іншу, використовуючи засоби іноземної мови.
3. *побудову значення* іноземною мовою, адже у процесі іншомовної комунікації важливою є не лише передача інформації адресантом, а також сприйняття та розуміння цієї інформації адресатом через використання іноземної мови, символів, жестів та контексту.
4. *соціальний процес*, який відображає спілкування та взаємодію за допомогою іноземної мови в рамках культурного, соціального й інституціонального контексту. Відтак іншомовна комунікація у цьому аспекті розглядається як взаємодія між людьми, які спілкуються іноземною мовою, для спільного конструювання значень і формування соціальних відносин.
5. *процес впливу* в умовах спілкування іноземною мовою, де одна сторона комунікативного процесу намагається вплинути на думки, почуття, переконання або поведінку іншої сторони. Таким чином, іншомовну комунікацію може служити засобом досягнення певних цілей (наприклад, переконування, аргументування, маніпуляції тощо).

З вище зазначеного варто зробити висновок, що здебільшого тлумачення іншомовної комунікації ґрунтується на комунікативному аспекті людського спілкування, яке виконує низку важливих функцій, серед яких ключовими є такі:

інформаційна (забезпечує передачу й обмін інформацією під час комунікативного процесу); *пізнавальна* (сприяє коректному сприйняттю, розумінню та інтерпретації змісту отриманої інформації); *експресивна* (іншомовна комунікація може бути засобом самовираження); *спонукальна* (заохочує комунікантів до дії чи діяльності); *координаційна* (узгоджує дії учасників іншомовної комунікації); *емотивна* (полегшує обмін почуттями та емоціями) [15].

Відтак варто узагальнити: *іншомовна комунікація* – це спілкування за допомогою вербальних засобів іноземної мови, що передбачає передачу, отримання та обмін інформацією, думками, переживаннями, почуттями, способами діяльності тощо. Тому неодмінною умовою здійснення іншомовної комунікації є знання її суб'єктами іноземної мови як засобу спілкування. Водночас знання іноземної мови не гарантують абсолютну успішність комунікативного процесу, а є лише передумовою для формування навичок іншомовної комунікації. Ми переконані, що формування навичок іншомовної комунікації безпосередньо пов'язане, а в деяких випадках ототожнюється, з розвитком іншомовної комунікативної компетентності. Тож детально зупинимось на аналізі цього науково-педагогічного явища.

Передусім звертаємо увагу на поняття «компетентність», яке в науково-педагогічній літературі має безліч тлумачень. Це зумовлене тим, що проблема компетентнісного підходу до освіти в цілому та проблема формування компетентностей зокрема активно й інтенсивно вивчалась і продовжує досліджуватись науковцями. Щоб надалі уникнути непорозуміння, варто використовувати визначення терміну «компетентність», яке подане у Законі України «Про освіту»: «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [3].

Якщо ж аналізувати термін «іншомовна комунікативна компетентність», у сучасних наукових дослідженнях можна зустріти його тлумачення як:

- «інтегративного утворення особистості, яке має складну структуру і виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію» [13];
- багаторівневої інтегральної особистісної якості, яка дає можливість ефективно вирішувати проблеми та виконувати завдання різного ступеня складності в умовах іншомовної комунікації [22, 84];
- сукупності знань, умінь, навичок, здібностей, цінностей, ставлень, ініціатив, досвіду комунікативної взаємодії тощо, що потрібні для розуміння й інтерпретації чужих та генерації власних «програм мовленнєвої поведінки», які релевантні меті, місцю і ситуації комунікації ([1, 160];
- «комплекс знань, умінь і навичок, а також досвіду їх використання, що дає майбутньому фахівцю змогу ефективно й продуктивно застосовувати іноземну мову для здійснення професійної діяльності» [7, 41].

Різноманітні дефініції іншомовної комунікативної компетентності як науково-педагогічного поняття пояснюють наявність різних підходів до опису структури цього педагогічного явища як складної багаторівневої системи. Часто в зарубіжних і вітчизняних наукових працях автори звертаються до структури іншомовної комунікативної компетентності, запропонованої американським науковцем М. Canale, яку можна вважати класичною [24]. У ній виокремлено чотири ключові компоненти (компетенції) (див. Рис. 1).

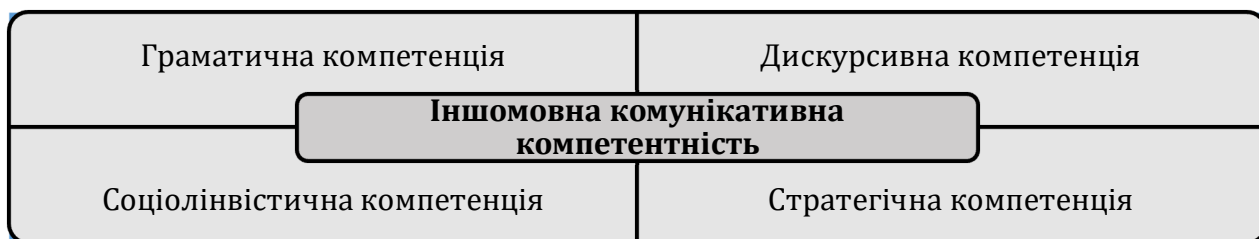


Рис. 1. Структура іншомовної комунікативної компетентності [24]

Під *граматичною компетенцією* науковець має на увазі володіння власне мовним (вербальним і невербальним) кодом: достатнім словниковим запасом, правилами словотвору та синтаксису, вимовою, правописом, лінгвістичною семантикою. *Соціолінгвістична компетенція* охоплює знання соціокультурних правил використання мови, які слід трактувати як ступінь правильності продукування та розуміння висловлювань у різних соціолінгвістичних контекстах, які залежать від контекстуальних факторів (наприклад, статусу співрозмовників, мети чи умов спілкування тощо). *Дискурсивна компетенція* розглядається автором як уміння поєднувати граматичні форми і мовні знання для побудови зв'язного й зрозумілого усного чи письмового тексту в різноманітних жанрах відповідно до потреб та цілей комунікації. І нарешті, *стратегічна компетенція* визначається як майстерне володіння вербальними і невербальними комунікативними стратегіями, щоб компенсувати прогалини в комунікативному акті або ж підсилити ефект спілкування [24].

Аналіз сучасних досліджень щодо опису структури іншомовної комунікативної компетентності дає підставити виокремити лінгвістичну, соціокультурну та комунікативну компетенції як три основні її компоненти, про які згадують більшість науковців [22]. У деяких працях замість лінгвістичної компетенції подано інший синонімічний термін – «мовленнева компетенція» [21]. Тим не менше, якщо коротко охарактеризувати кожен з них, то *лінгвістична компетенція* – це система знань і правил використання іноземної мови, засвоєна суб'єктом комунікації та ефективно застосовується у мисленнєвій та мовленнєвій діяльності [14]. *Соціокультурна компетенція* трактується як знання особливостей соціального, соціокультурного й соціолінгвістичного контексту функціонування іноземної мови як засобу спілкування, а відтак охоплює уміння та навички використовувати ці знання для ефективної взаємодії в побутовій, навчальній та професійній діяльності, а також для соціокультурного розвитку особистості, її збагачення знаннями про нову культуру [21; 22]. Щодо *комунікативної компетенції*, то тут мають на увазі, з одного боку, комунікативні уміння і знання правил поведінки в реальних умовах спілкування, що сприяють встановленню контакту й усуненню напруги між комунікантами, які використовують іноземну мову як засіб спілкування. З іншого боку, це також і рефлексивно-перцептивні вміння, що допомагають зрозуміти як внутрішній світ співрозмовника, так і своє внутрішнє «я» [20].

Хочемо наголосити, що хоча лінгвістична, соціокультурна та комунікативна компетенції вважаються ключовими у структурі іншомовної комунікативної компетентності, проте вони не виключають наявності інших важливих складових у залежності від мети, обставин, місця іншомовної комунікації тощо. До прикладу, часто окремо чи в межах комунікативної компетентності виокремлюють *дискурсивну компетенцію* як оволодіння та майстерне застосування правил формування змісту висловлювання (тобто «що сказати» і «як сказати») для досягнення зв'язності й логічності мовлення. Не менш важливою розглядається *тематична компетенція* як володіння «екстралінгвістичною інформацією», зокрема знаннями з певної наукової галузі чи сфери людської життєдіяльності [22]. Варто наголосити на важливості

емоційного компоненту в іншомовній комунікації, адже успішність та досягнення поставлених завдань під час спілкування іноземною мовою потребує позитивного налаштування на взаємодію, прояву інтересу до співрозмовника, а також емпатії. Водночас незамінною складовою іншомовної комунікативної компетентності є *навчально-діяльнісна компетенція*, під якою слід розуміти готовність до самонавчання у процесі засвоєння іноземної мови, а також уміння користуватись різноманітними словниками, довідниками, навчальною літературою, енциклопедіями тощо для постійного вдосконалення мовленнєвої компетенції. Інші науковці акцентують увагу на тому, що «іншомовна комунікативна компетентність включає як мовленнєві навички та вміння, так і навички соціальні й психологічні, які допомагають забезпечити ефективну взаємодію з людьми та покращують розв'язання міжособистісних проблем» [16, 248].

Тож узагальнюючи усе вище зазначене стосовно структури іншомовної комунікативної компетентності та враховуючи специфіку нашого дослідження, спробуємо представити модель формування навичок іншомовної комунікації у майбутніх фахівців. На наше переконання, ключовими у формуванні навичок іншомовної комунікації у майбутніх фахівців цієї спеціальності є лінгвістична, комунікативна та соціально-професійна компетентності. Вони є взаємопов'язаними та спільно формують здатність майбутнього фахівця взаємодіяти у міжособистісному, навчальному та професійному середовищі, використовуючи іноземну мову як засіб спілкування та передачі інформації.

Лінгвістична компетентність являє собою володіння сукупністю знань, умінь, навичок, пов'язаних з використанням іноземної мови як засобу для здійснення іншомовної комунікації. До її структури входять:

- *граматична компетентність* (знання правил граматики та синтаксису іноземної мови, вміння правильно будувати речення та використовувати різні типи речень (прості, складносурядні, складнопідрядні) для передачі інформації, здатність уникати граматичних помилок, які можуть стати причиною нерозуміння чи конфліктів);
- *лексична компетентність* (володіння належним рівнем словникового запасу, виразами, фразами та іншими лексичними засобами для точного вираження думок та ідей; уміння використовувати відповідний стиль мовлення в залежності від контексту спілкування (формальний, неформальний, академічний тощо); знання професійної лексики, сленгу та фразеологізмів, які є характерними як для розмовної мови, так для професійного спілкування і підкреслюють автентичність);
- *фонетична компетентність* (правильна вимова звуків іноземної мови; правильне використання інтонації та наголосів для передачі емоцій та підсилення змісту висловлювань).

Комунікативна компетентність – здатність ефективно й адекватно взаємодіяти з іншими учасниками комунікації за допомогою вербальних і невербальних засобів. Ця компетентність охоплює розуміння, як використовувати й інтерпретувати мовні структури, жести, міміку, тон голосу тощо, які дозволяють ефективно передавати та сприймати інформацію, ідеї, почуття та наміри. В педагогічній літературі та освітніх документах комунікативна компетентність кваліфікується як ключова якість для успішного спілкування в різних сферах життя, що допомагає зміцнювати взаємини, розвивати емпатію, розв'язувати конфлікти та досягати спільних цілей [29]. Основними складовими комунікативної компетентності є:

- *стратегічна компетентність* – уміння визначати мету іншомовної комунікації, обирати найкращі способи впливу на адресата, встановлювати контакт і забезпечувати взаєморозуміння, адаптувати стиль спілкування до ситуації та умов спілкування;

- *дискурсивна компетентність* – володіння знаннями про різновид дискурсу і текстових жанрів, а також уміння використовувати їх для ефективної передачі інформації (у формі бесіди, презентації, дебатів, написання текстів тощо);
- *когнітивна компетентність* – здатність аналізувати інформацію, розуміти аргументи, сприймати точку зору співрозмовника, вирішувати проблеми та відповідати на запитання.

Соціально-професійна компетентність характеризується як інтегральна якість особистості майбутнього фахівця, який здатний успішно взаємодіяти в іншомовному культурному та професійному середовищі. Вона охоплює:

- *соціальна компетентність* – якісна характеристика особистості, яка володіє низкою соціальних, когнітивних та емоційних умінь та навичок, що допомагають адаптуватись у мінливому соціальному середовищі, сприяють успішній соціалізації під час іншомовної комунікації та є важливими для налагодження співробітництва та позитивної атмосфери спілкування;
- *міжкультурна компетентність* – здатність адаптуватися до різних культурних контекстів і розуміти погляди та цінності носіїв іноземної мови; знання культурних норм та правил поведінки для здійснення комунікації в іншомовному соціальному, культурному та професійному середовищі; розуміння культурних відмінностей та особливостей мови, які можуть впливати на ефективність і продуктивність передачу інформації, сприйняття повідомлень та досягнення взаєморозуміння між суб'єктами іншомовної комунікації;
- *професійна компетентність* – сукупність основних професійних характеристик фахівця, які визначають його здатність здійснювати якісну професійну діяльність, володіючи професійними знаннями у сфері спеціалізації та практикою виконання професійних обов'язків та завдань.

Таким чином, описані вище складові іншомовної комунікативної компетентності взаємодіють між собою, створюючи інтегровану структуру, яка дозволяє майбутньому фахівцю ефективно взаємодіяти з суб'єктами іншомовної комунікації, розуміти їх і бути зрозумілим для них. Оволодіння кожною з цих складових важливе для успішного формування навичок іншомовної комунікації майбутніх фахівців.

Висновки

У ході вивчення поняттєво-категорійного апарату дослідження з'ясовано, що іншомовна комунікація – це складне багатогранне змістовно насичене науково-педагогічне явище. Це один з багатьох видів комунікації, який знаходить своє відображення у спілкуванні (усному, письмовому, електронному тощо), що здійснюється за допомогою вербальних засобів іноземної мови та передбачає передачу, отримання й обмін інформацією, думками, переживаннями, почуттями, способами діяльності тощо. Іншомовна комунікація виконує низку функцій, серед яких найважливішими вважають інформаційну, пізнавальну, експресивну, спонукальну, координаційну й емотивну функції.

Доведено, що формування навичок іншомовної комунікації не можливе без знання іноземної мови, яке, своєю чергою є запорукою та умовою успішності й результативності будь-якого комунікативного акту в іншомовному середовищі спілкування. В контексті нашого дослідження ми дійшли до висновку, що формування навичок іншомовної комунікації знаходить своє вираження у формуванні іншомовної комунікативної компетентності. Тому на основі аналізу науково-педагогічної літератури нами узагальнено значення поняття «іншомовна комунікативна компетентність» як інтегральна якісна характеристика особистості, яка володіє системою знань, умінь, навичок, ставлень, ціннісних орієнтирів тощо, які необхідні для успішної,

комунікативної взаємодії, адекватної місцю, часу й меті спілкування в умовах іншомовної комунікації для здійснення різних видів діяльності, пов'язаних з побутом, навчанням, проведенням наукових досліджень і виконанням професійних завдань та обов'язків.

З огляду на вище зазначене, з'ясовано, що формування навичок іншомовної комунікації передбачає розвиток й удосконалення низки компетентностей, незамінних для здійснення іншомовної комунікації. Системотворчими серед них є лінгвістична, комунікативна та соціально-професійна компетентності. Кожна з цих компетентностей сформована з низки компетентностей нижчого рівня. Так, лінгвістична компетентність передбачає формування граматичної, лексичної і фонетичної компетентностей. У складі комунікативної компетентності виокремлено стратегічну, дискурсивну й когнітивну компетентності. А соціально-професійна компетентність представлена соціальною, міжкультурною і професійною компетентностями.

Список використаних джерел

1. Бідюк, Н.М. (2012). Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*, Збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції (12-14 листопада 2012 р., Львів). (С. 158–160). Львів.
2. Бондаренко, В. (2020). Роль та значення іншомовної комунікації для фахівця у галузі права. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей*. (С. 20-26). Львів: ЛьвДУВС.
3. Верховна рада України. (2017). *Закон України «Про освіту»*. Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Гольтер, І.М. (2019). *Конспект лекцій з дисципліни «Вступ до теорії мовної комунікації» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 035 «Філологія»*. (Част. 2). Кам'янське: ДДТУ.
5. Дзикович, О.В. (2015). *Комунікативно-прагматичні аспекти мовлення: конспект лекцій для студентів факультету лінгвістики напряму підготовки 6.020303 «Філологія»*. Київ: НТУУ «КПІ».
6. Загірняк, М.В., Перерва, П.Г., & Маслак, О.І. (Ред.). (2015). *Економіка підприємства: магістерський курс: Підручник*. (Ч. 1). Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друкарня».
7. Іванов, Є.О. (2022). Контент-аналіз тлумачення іншомовної компетентності в психолого-педагогічній літературі. *Вісник Національного авіаційного університету*, 1(22), 34-44.
8. Карпенко, С.Д. (2014). *Основи теорії мовної комунікації: методичні вказівки за кредитно-модульною системою навчання для студентів напряму підготовки «Філологія»*. Видання друге, доповнене. Біла Церква.
9. Квіт, С.М. (2008). *Масові комунікації: Підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Києво-Могилянська академія.
10. Кіслов, Д.В. (2013). Термінологія комунікацій: теоретичний дискурс та його практичне використання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 3. Взято з <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=551>.
11. Комунікація. (2023). *Психологіс: Енциклопедія практичної психології*. Взято з <http://psychologis.com.ua/kommunikaciya-1.htm>.
12. Косенко, Ю.В. (2011). *Основи теорії мовної комунікації: Навчальний посібник*. Суми: Сумський державний університет.

13. Кухта, І.В. (2010). Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови». *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 4, 27-32.
14. Кушнір, В.С. (2020). Лінгвістична компетентність як чинник мотивації самовдосконалення майбутніх медиків. *Вісник післядипломної освіти. «Серія «Педагогічні науки»*, 13(42), 106-122.
15. Левківська, К.В. (2023). Спілкування і комунікація. Функції комунікації. Взято з <http://eprints.zu.edu.ua/23171/1/18.pdf>.
16. Лозинська, Л.Ф., Курах, Н.П., & Депчинська, І.А. (2022). Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, 1, 245-252.
17. Новицька, О.А. (2018). *Прислужить всім, хто займається викладанням перекладознавства, мовознавства, філології: Навчальний посібник*. Маріуполь: МДУ.
18. Онуфрієнко, Г. (2010). Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології», 675. 154-160.
19. Петрушенко, В. (2009). *Тлумачний словник основних філософських термінів*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».
20. Чеботарьова, І.О. (2014). Комунікативна компетентність: теоретичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*, 36, 205-215.
21. Чиханцова, О.А. (2019). Іншомовна комунікативна компетентність як фактор розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том. VI, Психологія обдарованості, 16. 279-286.
22. Чорна, В.М. (2021). Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови. *Імідж сучасного педагога*, 5(200), 81-84.
23. Яценкова, О.В. (2010). *Основи теорії комунікації: Навчальний посібник*. Київ: ВЦ «Академія».
24. Canale, M. (1983). From communicative competence to communicative language pedagogy. *Language and communication*, 1(1), 1-47.
25. Mukan, N., Chubinska, N., & Zhongjun Gou. (2023). Competency-based approach in higher education: the main concepts. *Академічні візії*, 17. Взято з: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/475>
26. Mukan, N., Havryliuk, M., Levko, M., Kobryn, N., & Zapotichna, M. (2021). Directions for using historical and pedagogical experience to improve language learning in a post-pandemic society. *Postmodern Openings*, 12(4), 316-327.
27. Richards, J.C., & Schmidt, R.W. (2014). *Language and Communication: Applied Linguistics and Language Study*. Routledge.
28. Rizun, V.V. (2009). *The vital question of mass communication theory: Monograph*. Kyiv.
29. Turko, O., Kravchuk, T., Kashuba, O., Navolska, H., & Kutsyi, I. (2021). The latest tools for the formation of foreign language communicative competence of students of non-language specialties. *Arab world English journal (AWEJ)*, 12(1), 443-457.